

כ"א א"ת א"ת

2

(א) ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן להודיע חבתן וכו' [רש"י].

יש בני אדם שיש להם שם והשפעה רק בחייהם, ובמיתתם נשכח שמם וזכרם כדברי החכם מכל אדם, ואין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו אין להם זכרון עם שיהיו לאחרונה.

ולא כן בני ישראל ששמותיהם קיימים גם במיתתן לעד ולעולמי עולמים, וכשם שהשפיעו בחייהם כך הם קיימים ומשפיעים במיתתן, וצדיקים אף במיתתם קרויים חיים, בחייהם חיו חיי נצח, ונטען בעולם קדושה, אמונה ובטחון, ואין לאלה כליל, וכל מה שזרעו אף שנטמן באדמה סופו שיצא פירות.

(א) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה. הוסיף וי"י במלת ואלה, גם אמר מתחילה הבאים לשון הוה ואח"כ אמר איש וביתו באו לשון עבר. לפי שנאמר למעלה (בראשית נב) ויישם בארון במצרים, ואחרי מות יוסף לא היו פני המצרים עם ישראל כתמול שלשום והיו מרגישים אז הביאה למצרים כאלו באו בפעם ההוא למצרים, לכך נאמר ואלה מוסיף על ענין ראשון שמצד מיתת יוסף דומה כאילו עכשיו המה באים, אבל מ"מ אע"פ שיוסף מת הנה יעקב לא מת, לכך נאמר את יעקב שהיו עדיין עם יעקב וזכותו של יעקב עמד להם, בזכות מה שהיו גדורים מעריות ולא רצו לישא מן המצריות שטופי זימה ונשאו נשים כולם קודם בואם למצרים, וי"ש איש וביתו באו.

להשתעבד את ישראל, כי לא יזכרו עוד את הטובה אשר עשה עמהם יוסף להחיותם ברעב, וכמ"ש ויקם מלך חדש וגו', ולכן מה שהיה ביכלתו לתקן רצה לתקן, ואם היו נושאים אותו תיכף לאחר מותו אל ארץ אחרת, ודאי כי היה נשכח זכרו מכל וכל, אבל אם ישאר ארונו במצרים יהיה לזכרון למצרים את התשועה אשר עשה עמהם ולא ישתעבדו כל כך בבני ישראל. והנה י"ל אם ישראל היו מתחתנים עם אנשי מצרים, באמת לא היו משתעבדים בהם כל כך, רק מחמת שלא רצו להזדווג עמהם על כן היו כקוצים בעיניהם. וי"ש ויישם בארון במצרים, כדי שיהיה שם לזכרון, ועכ"ז (ו) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, כאילו עתה באו, והטעם הוא מפני שלא רצו להתחתן עמהם רק נשאו איש וביתו כאשר באו. וסיוע לזה מה שפי' קצת מפרשים רב ועצום ממנו, היינו ממנו בעצמו שאינם מתערכים עמו.

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו'.

כתב בכלי יקר ח"ל: הוסיף וי"י בתחלת ואלה (גם במדרש נרבה א' ב') עמד בזה, גם אמר מתחלה הבאים לשון הוה, ואח"כ אמר איש וביתו באו לשון עבר. לפי שנאמר למעלה ויישם בארון במצרים, ואחרי מות יוסף לא היו פני המצריים עם ישראל כתמול שלשום, והיו מרגישים אז הביאה למצרים כאילו באו בפעם ההוא למצרים, (וכן מצאתי אח"כ במדרש נרבה א' ד' וז"ל: וכי היום באים והלא ימים רבים היו להם שבאו למצרים, אלא כל זמן שיוסף היה קיים, לא היה להם משו של מצריים, מת יוסף נתנו עליהם משו, לפיכך כתיב הבאים כאילו אותו יום נכנסו למצרים עכ"ל), לכך נאמר ואלה מוסיף על ענין ראשון, שמצד מיתת יוסף דומה כאילו עכשיו המה באים, וכו' עכ"ל ע"ש עוד.

ולפע"ד נראה ד"ל כן, כי כפי בשלח [י"ג י"ט] כתב רש"י ח"ל:

ולמה לא השביע יוסף את בניו שישאורו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב וכו' עכ"ל. ולפע"ד י"ל עוד טעם א' למה שלא השביע יוסף את בניו שישאורו מיד, כי עשה זאת לטובת אחיו, כי ידע אשר לאחר מותו יתחילו המצריים

1

☞ Caleiv Is Missing!

Yocheved and Miriam risked their lives on behalf of Jewish newborns in *Mitzrayim*. Heaven rewarded them for this. "And it was because the midwives feared God that He made them houses" (*Shemos* 1:21). *Rashi* explains that this refers to the Houses of Kohanim and Leviim, which descended from Yocheved, and to the royal House of David, which descended from Miriam. The Gemara (*Sotah* 11b) explains that the House of David was born from the marriage of Caleiv and Miriam.

This is a well known Chazal; even the youngest students learn this when they are introduced to *Parashas Shemos*.

Yet this seems to be impossible. At the end of *Megillas Rus*, the name of every one of David's ancestors is listed, from Yehudah through Dovid. Caleiv is missing! His name does not appear on the list! It therefore appears that Dovid did not descend from the marriage of Caleiv and Miriam!

One may argue that we often find figures in Tanach who had more than one name. Perhaps Caleiv, too, had more than one name, and one of the ancestors listed in *Megillas Rus* is actually Caleiv.

This would answer our "imponderable." However, this cannot be. In *Divrei HaYamim* (2:18), we learn that Caleiv was the son of Chetzone (who was also known as *Yefune*; see *Sotah* 11b) and that he had a brother named Rom. Chetzone and Rom do appear in *Megillas Rus* as ancestors of Dovid. It is therefore clear that the lineage of the House of Dovid does not descend from Caleiv!

This is a perplexing problem (mentioned in *Maharsha* to *Sotah* 11b) which would appear to defy an easy solution.

When I was preparing *shiurim* on *Megillas Rus*, a dear friend loaned me a rare copy of the commentary of *Rav Vidal HaTzofasi* (a 17th-century Moroccan *gadol*) to *Rus*. He addresses this question and suggests a possible answer. It may be that Caleiv and Rom were brothers, and that one of them married Miriam but died without children. In accordance with the laws of *yibum*, the surviving brother married Miriam. Their offspring, the ancestor of Dovid HaMelech, was the biological descendant of one brother; but, in accordance with the Torah's *yibum* laws, is referred to as the descendant of the deceased brother. Thus, both are true. Dovid descended from Caleiv and from Rom!

An ingenious solution to a difficult problem.

⑤
Pathways of the Prophets
by Israel Reisman

⑥
מ'ס' / א'ק'מ

ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו
במאד מאד וכו' (א, ו). ונפשטות
הכפילות של תיבות במאד מאד היא להראות
דבני ישראל פרו ורבו צמדה גדולה עד מאד,
והאזן עזרה מוסיף שלא היו יכולין להיות
יותר, ויש לפרש בענין אחר, שלא היה סימן
אלא סיבה, והוא על פי מה שפירש"י בפרשת
פח (י, טז ד"ה יקטן) בשם המד"ר ח"ל שהיה
ענין ומקמין עצמו לכך וזה להעמיד כל
המשפחות הללו עכ"ל. חזקין דמסגולת ענוה
שהוא מרבה בילדים, ואיחא בצבות (פ"ד,
מ"ד) רבי לויטס איש יצנה אומר מאד מאד
הוא שכל רוח, וזה אומר הקרא דהסיבה
שכלל ישראל פרו ורבו צמדה רבה וענומה,
שהיו נוהגים במאד מאד שמרומן למדת
ענוה וכו"ל.

ויש לומר בדרך מליצה דזה מרומן במחומא
כאן דכלל ישראל אחו צמדת ענוה ח"ל
אמר להן הקב"ה וכאשר אחס מענין אומו
כן יצנה וכן יפרוץ והיה כי תקראנה מלחמה
הם נחשפים על השונאים ועולים להם מן
הארץ, "כל זמן שישראל צרידה התחמונה
הן עולין". כלומר, שהנהיגו את עצמן צמדת
ענוה משום הכי עלו צמספר.

"כי מן הנמים משיתחו"

דמות אחת מרכזית מלווה את כל תהליך הגאולה - משה רבנו. מעניין לציין שהוריו של משה קראו לו בשם אחר. לפי אחת הדעות במדרש, שמו היה 'טוב', כנרמז במלים: "ותרא אותו כי טוב הוא", לפי דעה אחרת שמו היה 'טוביה'. אך למרות זאת, השם שהתורה בחרה, ניתן לו על ידי בת פרעה, "ותקרא שמו משה ותאמר כי מן הנמים משיתחו".

הנמים תפסו מקום מרכזי בגזירותיו של פרעה: "כל תבן תילוד היארה תשליכהו". "יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיען, ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות במים... והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה" (רש"י). הנמים עוד ישמשו כגורם המכריע סופית את מצרים בקריעת ים סוף. "כי בדבר אשר ידו עליהם" (שמות יח, יא) - "במים דמו לאבדם והם נאבדו במים" (רש"י).

סגידת המצרים למים

למים עוצמה אדירה, הם שוטפים וסוחפים, "אדירים משפרי ים" (תהילים צג, ד), עוצמה שקשה מאוד לעמוד מולה. גם כושר העמידה, העיצוב והבנייה של האדם חלש מאוד ככל שמדובר במים. למים ישנה יכולת למחות ולשחוק, "אבנים שחקו מים" (איוב יד, ט), וזרימתם החזקה יכולה ליצור תוואי חדש בקרקע, להרוס עצים וריקים ולחפור רמשים רל חומר

②

9

גם בתוך האדם קיים יסוד מימי, אותו מרכיב המסרב לקבל עיצוב בעל אופי וצורה, ואשר לעתים סוחף אותנו ללא שליטה. המימיות הניזילה, המאבדת את הזהות ולהאישיות של הנסחף אחריה, מוגדרת על פי המהר"ל כחומר חסר צורה. זו הסכנה האורבת לאדם המושפע מיצריו, והופך נגרר ולא עקבי. על הרשעים אומר ישעיה "וְיִשְׁלָשְׁעִים כִּי־ם נִגְרָשׁ" (ישעיה נ, כ), יש משהו ברשע שנקשר למים.

המצרים סגנו ליאור, האומה המצרית העריצה את המים, ולא לחינם המכה הראשונה פגעה דווקא במים. המצרים העריצו את הממד המימי, את יכולת ההיסחפות חסרת מעצורים. על מצרים אומר הנביא: "בְּשֵׁר הַמְּוֹרִים בְּשָׂרָם וְזָרְמָת סוּסִים וְזָרְמָתָם" (יחזקאל כג, כ). וללשון המהר"ל – אומה ללא צורה, עם שכולו חומר.

צמיחתו של משה

את היציאה משעבוד מצרים יזכיל מי שנמשה מתוך המים, זהו שמו וזהו הגדרתו. ואכן, כאשר משה בת פרעה את הילד העברי מן המים, היא גילתה בתוכה התעלות מעל הזרימה המקובלת. "ידדה לרחוץ מגילולי בית אביה" (מגילה י"ג ע"ב). בת פרעה בחרה ללכת בניגוד לשטיפת המוח המצרית שקיבלה בבית אביה. במשייה מן המים, משה גם את עצמה, ובכך הפכה להיות מאלו שנכנסו לגן עדן עוד בחייהם (מסכת דרך ארץ זוטא א).

מכאן ילונה את משה עקרון המשייה מן המים, ההליכה נגד הזרם, נגד השיטפון העיוור. למרות שכל מנעמי השלטון בידיו, ולמרות החינוך המצרי שקיבל, מתעורר במשה חוש צדק מוסרי: "וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֲחֵיו... וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּשְׁמְנֵהוּ בַחֹלִי". משה לא נכנע למים חסרי האופי, אלא הלך נגד הזרם המאפיין את מצרים.

גם בבריתו לארץ מדין מוסיף משה לגלות את זהותו כמשי מן המים. למרות שהנטייה הטבעית היא להשתלב בגורמות הנושבות בחברה החדשה אליה מצטרף האדם, משה לא מתאפק אל מול הבריונות המופגנת כלפי בנות יתרו, הוא תופס עמדה ומתערב: "וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיִּישָׁעֶן וַיִּשֶׁק אֶת צֵאֲנָם". בבית יתרו מספרות זאת לאביהן שמשתאה ואומר: "לָמָּה זֶה עֲזָבְתָּ אֶת הָאִישׁ קִרְאָן לוֹ וַיֵּאֱכַל לֶחֶם" – "הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב, שהמים עולים לקראתו" (רש"י). משה שולט במים ולא המים שולטים

3

בו, הוא אינו נכנע לגורמות חברתיות. הוא כולו משי מן המים. זו הסיבה שהוא ראוי להנהיג.

בני-שיח המתקיים בין משה לבין האלוקים במעמד הסנה, מקבל משה את המסר שעליו להעביר לבני ישראל: "וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֵל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אֲבֹתְכֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לַעֲלֹם וְזֶה זִמְרִי לְדֹר דֹּר". מהאבות למדנו על הכוח ללכת נגד הזרם, בניגוד למקובל בסביבה, הם שהעמידו עולם אמונה איתן. מכוחם, אפשר יהיה לצאת ממצרים ומן המצרות, לחירות עולם.

השליטה בזמן

בן-החרין אינו נותן לאירועי העבר להכתיב את צעדיו, הוא מאפשר לעצמו להשתחרר אל מרחבי האפשרויות שבעתיד, ובכך לשלוט בזמן. ואכן, המצוה הראשונה בה ישראל מצטווים ערב השחרור ממצרים היא קידוש החרדש: "וַחֲדָשׁ תִּהְיֶה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים" (שמות י"ב, כ). לקדש זמן, משמעותו לשלוט בזמן. גם המצוות חמולות את יציאת מצרים יבטאו את השליטה בזמן, המצה – לחם נטול זמן שנעשה בחפז, וקרבן הפסח, עליו נאמר "וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בַּחֲפָז" (שם י"א).

דרישתו של משה מפרעה: "נִלְכָּה נָא דָרֶךְ שְׁלִשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחָה לַה' אֱלֹהֵינוּ", נתקלת בסירוב: "לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמִּצְרָיִם לָכֵן לִסְבִּלְתֵּיכֶם". פרעה יודע היטב שעבד אינו שולט בזמן שלו, זמנו אינו בידו אלא מוכתב על ידי אדונו. פרעה אינו מוכן לחת לישראל זמן לעצמם.

השולט בזמן, שולט באישיותו, כדברי המשורר ר' יהודה הלוי: "עבדי הזמן – עבדי עבדים הם. עבד ה' לבדו הוא חופשי". ובלשון הרב קוק: "רוחנו אינו ירא מפני הזמנים, הוא יוצר את הזמנים ומטביע עליהם את צורתו" (אורות, אורות התחיה, ה).

זוה קרוי אמת¹², יעניין ספר המדע (יסודי תורה) פרק א' הלכות א, ב, ג, בזה¹³, הוראה תשנית שהוא נצחי, אין ראשית לראשיתו ואינו סוף לאחריתו, וזה "היה הוה ויהיה"¹⁴. השלישית על השגחתו הפרטית וקיומו הנמצאים בכל עת ורגע¹⁵, כל זה מאמרים¹⁶, שתלויים בורעו של הקב"ה, ואינו כמו פועל שעשה כל, ששוב אין צריך אל הפועל, רק הוא מחיה אותם ומהווה אותם כל רגע בלי הפסק, ובהפרד רצונו מהם געדר מציאותם, וזה מהות כל עלמין.

ובערך יחס אל הנבראים כפי מה שעלה ברצונו יתברך¹⁷, אי אפשר לעולם בלא צדיקים, והמה סיבת הנמצאים וזולתם¹⁸, אם כן יש להם יחס בהוראה הראשונה¹⁹, שמחוייב המציאות האמיתי יתברך, וברצונו סיבת כל הנמצאים המה הצדיקים. וזה "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתי" (ישעיה מ, ז) — שתכלית הבריאה ליתן כבוד להש"ת, ובאין

צדיקים אין כבוד. משיח הוא נשמתו בערך הנבראים עלה במחשבה טרם נברא העולם²¹, ויהיה עד סוף הבריאה²², וכמו שדרשו "לפני שמש יבין שמו"²³, והוא ביחס הוראה השנית²⁴, ירושלים²⁵, היא מקום ההשגחה הפרטית, וזה "ה' שמה" (יחזקאל מת, לד), ששם הוא ה'²⁶ וענינו צופיות תמיד, שאפילו בארץ ישראל כתיב (דברים יא, יב) "אשר ה' דורש אותה תמיד", ומכל שכן ירושלים. זה יתחם אל ההוראה השלישית — ההשגחה הפרטית — וזה²⁷, "אשר נקראו בשם ה'" לדוד"ק. ויתכן דלזה כוונתו: "ובכן תן כבוד ה' לעמך", הוא כבוד שמתייחסים בשמו של השם של הקב"ה²⁸.

— עד שנדחה במקום סכנה, ודברים אלו אין הבנה להם, דהאי יוחי בהם ולא שימותו אינו מצות עשה¹⁷⁸, רק דמתייר שיהיה נדחה המצוה במקום סכנה, וכיון דהיתרה¹⁷⁹ הוא מה חילוק יש בין קודם מתן תורה ובין לאחר מתן תורה¹⁷⁹, ואדרבה קל וחומר, דאפילו לאחר מתן תורה שרבה להם מצות — נדחה המצוה במקום סכנה, קודם מתן תורה שלא רבה להם — כל שכן¹⁸⁰. שאין להקשות מנא ידע הך סברא, שעדיין לא נתנה התורה שכתב בה "וחי בהם" ולא שימותו בהם, כי הרבה דברים הם בתורה — שהחכם יודע מכח חכמתו דבר שתליא בסברא¹⁸¹, כמו זה:

(179) כי ממתן תורה ואילך נתחדשו מצות, אך דבר שנאמר במסגרת "דברים" אינו משתנה מקודם מתן תורה — לאחריו, ואם כיוון יפה לאחר מתן תורה, ובהנחה אחרת מתן תורה. (180) כל שכן זה יובן עפ"י מה שכתב בתפארת ישראל פ"ה בביאור המשנה במכות כג: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות", שכתב שם [נט] בזה הלשון: "כי מה שישראל הם מוכנים אל התורה היא מדרגה בפני עצמה... ואם נתן להם מעט מצות לא היה הזכות שלהם כל כך כמו שיש להם זכות במה שיש להם תורה שיש בה מצות הרבה ומוכנים אל הרבה מצות... כי זה מסוגלת נפשם של ישראל שהם מוכנים אל המצות" וא"כ לאחר מתן תורה — מוכנים ישראל למצות יותר מאשר קודם מתן תורה, ואם מצוה שישאל מוכנים אליה ולאחר מתן תורה נדחית מפני פיקוח נפש, ק"ו שמצוה שאין ישראל כ"כ מוכנים אליה (קודם מתן תורה) שתדחה מפני פיקוח נפש.

ג, טז (לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם, ה' אלקי אבותיכם נראה אלי), אלקי אברהם יצחק ויעקב (לאמר, פקד וכו').

פירוש ג, מה שהבטיח לשלש אבות ביחד². אבל שלש אומות: קני קניזי וקדמוני, שלא הראה רק לאברהם לבד (בראשית טו, יט), זה לא יתן לכם כעת³, רק פירשן לעתיד כמו שאמר במדרש רבה⁴, לכן כתוב חד "אלקי" בכולן, ודו"ק.

בבא בתרא עה, ב: "וואמר רבה אמר רב יוחנן: עתידין צדיקים שנקראים על שמו

של הקב"ה, שנאמר (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי אף עשיתי". אמר רב שמואל בר נחמני אמר רב יוחנן: שלושה נקראו על שמו של הקב"ה, ואלו הן: צדיקים ומלך המשיח וירושלים. צדיקים הא

דאמרן. משיח, דכתיב (ירמיה כג, ה-ו): הנה ימים באים נאם ה' והקימותי לדוד צמח

צדיק, ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ. בימיו יושע יהודה וישראל ישכון לבטח, וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. ירושלים, דכתיב (יחזקאל מת, לה): "סביב שמנה עשר אלף,

ושם העיר מזים ה' שמה", אל תקרי שמה ואלא שמה⁵ (עד כאן לשון הגמרא). הכוונה דהנראת השם⁶ מובן על שלושה דברים: —

האחד כ"י הוא מחוייב במציאותו והוא בעצמו סיבת מציאותו, וכל אשר וולתו המה אפשרי המציאות¹⁰, וסיבת מציאותם¹¹ הוא רצונו יתברך להמציאם, וזה (שבת נה, א ירושלמי סנהדרין א, א) "חותמו של הקב"ה אמת",

(י"ח) סכנה הוא לתינוק. הקשה הרא"ם היאך הותר לו לעבור על המילה משום סכנת הולד, והלא עדיין לא נתנה התורה דכתיב (ויקרא י, ה) "וחי בהם" ולא שימותו בהם (וימל פס:)

